

CZU: 159.95:343.9

DOI: 10.36120/2587-3636.v43i1.128-134

CREATIVITATEA ANTISOCIALĂ ÎN ESCROCHERIE: ABORDĂRI PSIHOLOGICE ȘI CRIMINOLOGICE

Stanislav CEBOTARI, doctor, lector universitar

<https://orcid.org/0009-0006-0611-633X>

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
mun. Chișinău, Republica Moldova

Rezumat. Creativitatea este, în mod tradițional, asociată cu adaptarea pozitivă și progresul social. Totuși, cercetările recente evidențiază existența unei forme particulare de creativitate, orientată spre încălcarea normelor morale și juridice, denumită creativitate antisocială. Scopul prezentului articol este de a analiza creativitatea antisocială în contextul comportamentului infracțional, prin integrarea perspectivelor criminologice contemporane. Analiza teoretică indică faptul că această formă de creativitate nu reprezintă o absență a potențialului creativ, ci o reorientare axiologică a acestuia, determinată de structura personalității antisociale și de experiențele de socializare deficitară. În acest context, escrocheria este o formă de infracționalitate în care creativitatea cu caracter antisocial are un rol esențial. Aceasta se distinge de infracțiunile violente prin faptul că se bazează mai puțin pe impulsivitate și mai mult pe planificare, adaptabilitate și gândire flexibilă. Creativitatea este folosită ca un mijloc strategic de manipulare și inducere în eroare a victimelor, facilitând desfășurarea și succesul actului infracțional.

Cuvinte-cheie: creativitate, creativitate antisocială, escrocherie, personalitate infracțională, psihologie criminală, criminologie.

ANTISOCIAL CREATIVITY IN SCAM: PSYCHOLOGICAL AND CRIMINOLOGY APPROACHES

Abstract. Creativity is traditionally associated with positive adaptation and social progress. However, recent research highlights the existence of a particular form of creativity, oriented towards the violation of moral and legal norms, called antisocial creativity. The purpose of this article is to analyze antisocial creativity in the context of criminal behavior, by integrating contemporary criminological perspectives. Theoretical analysis indicates that this form of creativity does not represent an absence of creative potential, but an axiological reorientation of it, determined by the structure of the antisocial personality and by experiences of deficient socialization. In this context, fraud is a form of crime in which antisocial creativity plays an essential role. It is distinguished from violent crimes by the fact that it relies less on impulsivity and more on planning, adaptability and flexible thinking. Creativity is used as a strategic means of manipulating and misleading victims, facilitating the development and success of the criminal act.

Keywords: creativity, antisocial creativity, fraud, criminal personality, criminal psychology, criminology.

Creativitatea reprezintă una dintre cele mai valoroase capacități ale ființei umane, fiind motorul progresului, al inovației și al adaptării la schimbare. Ea nu se limitează doar la domeniul artistic, ci se manifestă în toate aspectele vieții – de la rezolvarea problemelor cotidiene până la dezvoltarea științei, tehnologiei și educației. Într-o lume aflată într-o continuă transformare, creativitatea devine o resursă esențială, care ne ajută să găsim soluții originale, să gândim critic și să ne exprimăm individualitatea. Importanța creativității

constă nu doar în capacitatea de a crea ceva nou, ci și în puterea de a îmbunătăți ceea ce există deja, contribuind astfel la evoluția personală și la dezvoltarea societății.

În Republica Moldova problema creativității din aspectele generale, implicit, de corelare, stimulare și educare a acesteia s-au preocupat cercetătorii: Vl. Guțu, V. Panico, D. Patrașcu, V. Pritcan, D. Antoci etc. [1].

Deși creativitatea a fost intens analizată în numeroase cercetări de specialitate, definirea sa rămâne un subiect deschis, fără o viziune comună unanim acceptată. Această lipsă de consens se explică prin varietatea perspectivelor teoretice, fiecare autor concentrându-se asupra anumitor aspecte sau manifestări ale creativității. Următoarele definiții reflectă această pluralitate de interpretări [1]:

Tabelul 1. Definiri conceptuale ale creativității

Anul / autorul	Definiri conceptuale
(1959) L.A. Taylor	„Creativitatea este capacitatea de a modela experiența în forme noi și diferite, capacitatea de a percepe mediul în mod plastic și de a comunica altora experiența unică rezultată”.
(1962) E.P. Torrance	„Creativitatea este procesul modelării unor idei sau ipoteze, al testării acestor idei și al comunicării rezultatelor”.
(1975) H. Jaoui	„Creativitatea este un proces de asociere și de combinare, în ansambluri noi, a unor elemente preexistente”.
(1978) P. Popescu-Neveanu	„Creativitatea reprezintă interacțiunea optimă, generatoare de nou, dintre atitudini și aptitudini”.
(1981) Al. Roșea	„Creativitatea este un complex de însușiri și aptitudini psihice care, în condiții favorabile, generează produse noi și de valoare pentru societate”.
(1988) E. Limbos	„Creativitatea este capacitatea de a imagina răspunsuri la probleme, de a elabora soluții inedite și originale”.

Totodată, în psihologia contemporană, a apărut o preocupare pentru înțelegerea dimensiunii *antisociale a creativității*, o formă prin care resursele cognitive ale individului sunt utilizate pentru scopuri deviante, ilegale sau distructive. Infractorii creativi nu se limitează la actele impulsive, ci elaborează strategii sofisticate, manipulează sisteme și exploatează vulnerabilități într-un mod ingenios și inovator.

În concepția cercetătoarei F. Golu (2010), creativitatea este o formă superioară de adaptare psihică, care presupune gândire divergentă, imaginație, originalitate și capacitate de rezolvare a problemelor. Tot ea atrage atenția că „în absența unei dimensiuni etice, creativitatea poate deveni distructivă” [6].

Autorul rus A. V. Petrovsky (1998) dezvoltă o viziune complementară, afirmând că „persoanele cu o gândire creativă pronunțată și un deficit de empatie pot dezvolta comportamente manipulative, profitând de slăbiciunile sistemelor sociale sau ale victimelor” [8].

În ultimii ani, psihologia și criminologia au început să investigheze o fațetă mai puțin discutată a creativității: *creativitatea antisocială*. Aceasta desemnează utilizarea capacităților creative în scopuri ilicite, manipulative sau distructive. În cadrul

comportamentului infracțional, această formă de creativitate se manifestă în planificarea sofisticată a infracțiunilor, în evitarea detectării sau în exploatarea vulnerabilităților sistemului legal și social.

Interesul pentru relația dintre creativitate și comportamentul deviant a crescut în ultimele două decenii, odată cu schimbările în natura criminalității. Criminalitatea organizată, fraudele informatice, escrocheriile financiare și alte forme de infracțiuni, presupun adesea un nivel ridicat de ingeniozitate, planificare strategică și adaptabilitate – toate elemente ale creativității.

În 2008, D. H. Cropley, J. C. Kaufman și A. J. Cropley, introduceau conceptul de „creativitate neetică”, arătând că nu toată creativitatea are consecințe benefice. În aceeași linie, autorii subliniază că unele persoane utilizează gândirea divergentă și rezolvarea originală de probleme pentru a ocoli regulile și pentru a obține avantaje personale în detrimentul altora [5].

Potrivit lui R.J. Sternberg și T.I. Lubart (1999), creativitatea este definită ca „producerea unui rezultat nou și potrivit într-un anumit context”. Această definiție permite includerea în sfera creativității și a acțiunilor ilegale, atâta timp cât ele sunt inovatoare și eficiente în atingerea unui scop (chiar dacă acel scop este antisocial) [12].

D. H. Cropley și A. J. Cropley (2005) vorbesc despre **dualitatea creativității**: pe de o parte, ea este sursa progresului, pe de altă parte, poate deveni un instrument al **înșelăciunii**, manipulării și distrugerii. Astfel, o persoană cu înalt potențial creativ, în lipsa unui cod moral puternic, poate deveni periculoasă pentru societate [4].

Conform Codului Penal al Republicii Moldova (actualizat 16.02.2018) escrocheria este definită precum - dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane prin înșelăciune sau abuz de încredere, iar și mai nou Conform Codului Penal al Republicii Moldova (publicat 21.03.2023), escrocheria, se definește ca - sustragerea bunurilor altei persoane prin abuz de încredere, inducere sau menținere în eroare [3].

Escrocheria în Republica Moldova este sancționată conform art. 190 din Codul Penal al Republicii Moldova, pedepsele variază de la amenzi și muncă neremunerată în folosul comunității, până la închisoare de la 1 la 15 ani, în funcție de gravitate, valoare prejudiciului și numărul de participanți.

Escrocheria reprezintă una dintre formele infracționalității în care creativitatea antisocială se manifestă cel mai pregnant. Spre deosebire de infracțiunile violente, care implică adesea impulsivitate, comportamentul escrocilor presupune **planificare, flexibilitate cognitivă, gândire divergentă și capacitate de adaptare rapidă la reacțiile victimei**. Astfel, creativitatea devine un instrument central al conduitei infracționale, utilizat pentru manipulare, disimulare și inducerea în eroare.

În literatura criminologică românească, escrocul este descris ca un individ cu abilități sociale aparent dezvoltate, capabil să exploateze încrederea, neatenția sau vulnerabilitățile

emoționale ale victimei. După cum subliniază Rodica Mihaela Stănoiu, infracțiunile de înșelăciune presupun o bună cunoaștere a mecanismelor sociale și psihologice, precum și o adaptare permanentă a comportamentului infracțional la context [11].

Din perspectivă psihologică, creativitatea antisocială la escroci se manifestă prin:

- inventarea unor scenarii plauzibile, dar false;
- utilizarea simbolurilor sociale ale credibilității (statut, limbaj profesional, aparențe);
- adaptarea mesajului în funcție de profilul psihologic al victimei;
- exploatarea normelor morale prosoziale (încredere, empatie, solidaritate).

Factorii psihosociali care determină personalitatea infractorului la săvârșirea actului de **escrocherie** sunt diverși și interdependenți, reflectând influența mediului social, a experiențelor de viață și a trăsăturilor psihologice individuale. Printre cei mai importanți se numără:

1. *Mediul familial disfuncțional* – lipsa supravegherii parentale, conflictele familiale, absența modelelor morale sau educaționale pozitive.
2. *Nivelul scăzut de educație morală și civică* – insuficienta interiorizare a normelor sociale și a valorilor etice.
3. *Influența anturajului* – apartenența la grupuri cu comportamente deviante sau infracționale care normalizează înșelăciunea.
4. *Presiunea socio-economică* – sărăcia, șomajul, dorința rapidă de câștig material sau statut social.
5. *Experiențe de frustrare și eșec social* – sentimentul de nedreptate, marginalizare sau inferioritate.
6. *Trăsături de personalitate specifice* – manipulativitate, lipsa empatiei, egocentrism, tendințe narcisice sau antisociale.
7. *Capacitatea ridicată de persuasiune și inteligența socială* – abilitatea de a exploata încrederea, naivitatea sau vulnerabilitatea victimelor.
8. *Toleranța scăzută la frustrare și asumarea riscului* – preferința pentru soluții ilegale în locul efortului pe termen lung.
9. *Experiența infracțională anterioară* – succesul anterior al unor acte similare poate consolida comportamentul escrocheriei.

Acești factori contribuie la formarea unei personalități infracționale orientate spre înșelăciune, în care calculul rațional se îmbină cu lipsa responsabilității morale față de consecințele sociale ale faptei.

Creativitatea antisocială nu este exclusiv un atribut al inteligenței. Ea este, de regulă, rezultatul unei combinații între capacități cognitive (gândire divergentă, flexibilitate mentală), trăsături de personalitate (narcisism, impulsivitate, lipsa empatiei) și influențe contextuale (modelaj social, lipsa unei educații morale solide).

Potrivit lui Runco (2007), creativitatea este influențată semnificativ de *contextul educațional și familial*, astfel că medii disfuncționale pot duce la canalizarea potențialului creativ în direcții distructive [10].

În studiile românești, cercetătorul S. M. Rădulescu (1998), subliniază importanța mediului educațional și familial în modelarea creativității antisociale, arătând că lipsa unui model parental pozitiv, combinată cu accesul la tehnologie și lipsa sancțiunii morale, poate conduce la comportamente infracționale inovative [9].

Cercetătoarea N. V. Meshkova (2024), menționează faptul că indivizii cu niveluri ridicate de creativitate antisocială sunt capabili să genereze idei originale cu scop manipulator, fără a manifesta disconfort moral semnificativ [7]. În cazul escrocilor, această caracteristică facilitează utilizarea creativității în scopuri strict instrumentale, orientate spre obținerea de beneficii materiale sau simbolice.

Un element distinctiv al creativității antisociale la escroci îl constituie **componenta narativă**. Escrocul construiește povești coerente, adaptate contextului socio-cultural al victimei, folosind detalii verosimile și strategii persuasive sofisticate. Această capacitate narativă reflectă o combinație între inteligență verbală, imaginație și lipsa internalizării normelor morale, caracteristici frecvent asociate personalității antisociale.

Conform cercetărilor asupra infractorilor condamnați, creativitatea antisocială este corelată cu ostilitatea latentă și empatia redusă, dar nu neapărat cu un nivel scăzut al inteligenței generale [2]. În cazul escrocilor, aceste trăsături permit menținerea unui comportament aparent prosocial, utilizat strategic pentru manipularea celorlalți.

Concluzii

Analiza creativității antisociale evidențiază necesitatea depășirii perspectivei tradiționale care asociază creativitatea exclusiv cu finalități prosoziale și constructive. Rezultatele demersului teoretic susțin ideea că potențialul creativ, în sine, este axiologic neutru, valoarea sa fiind conferită de orientarea motivațională, de structura personalității și de cadrul normativ interiorizat de individ. În cazul infractorilor de tip escroc, creativitatea nu este diminuată, ci direcționată spre atingerea unor scopuri ilicite, devenind un instrument cognitiv sofisticat de adaptare la mediul infracțional.

Totodată, creativitatea antisocială apare ca un produs al interacțiunii dintre factori individuali și condiții psihosociale, precum socializarea deficitară, modelele comportamentale deviante și slaba internalizare a normelor morale. Escrocheria ilustrează în mod elocvent această dinamică, întrucât presupune nu doar intenționalitate și calcul rațional, ci și capacitatea de a elabora strategii originale, de a anticipa reacțiile victimelor și de a ajusta conduita în funcție de context. Astfel, actul infracțional devine rezultatul unei gândiri flexibile și adaptative, orientate însă către încălcarea deliberată a normelor sociale și juridice.

Din perspectivă aplicativă, înțelegerea creativității antisociale are implicații semnificative pentru prevenirea și combaterea escrocheriei. Identificarea mecanismelor cognitive și motivaționale care stau la baza acestui tip de creativitate poate contribui la dezvoltarea unor strategii eficiente de intervenție, axate nu doar pe sancțiune, ci și pe reorientarea potențialului creativ către forme de expresie socialmente acceptabile. În acest sens, abordarea integrativă propusă în cadrul articolului subliniază importanța colaborării interdisciplinare între psihologie, criminologie și științele sociale, în vederea unei înțelegeri mai profunde a comportamentului infracțional și a factorilor care îl determină.

Recomandări privind diminuarea comportamentului infracțional:

1. *Includerea creativității antisociale în evaluările psihologice* ale infractorilor, în special în cazurile de criminalitate economică, informatică și juvenilă, pentru a înțelege potențialul de elaborare și comitere de infracțiuni sofisticate.
2. *Elaborarea programelor de reabilitare în penitenciare* care să ofere infractorilor oportunități de exprimare creativă în moduri constructive (teatru, scriere, antreprenoriat social), care să canalizeze creativitatea către activități artistice, antreprenoriale sau educative.
3. *Formarea continuă a specialiștilor în criminologie și psihologie* pentru a recunoaște semnele de creativitate deviantă și pentru a dezvolta metode de intervenție specifice. În special formarea personalului penitenciar și a consilierilor de probațiune în recunoașterea semnelor de creativitate antisocială și utilizarea lor în scop de resocializare.
4. *Stimularea cercetărilor comparative naționale și internaționale* în domeniul creativității antisociale, pentru a dezvolta un cadru teoretic și practic mai solid.
5. *Promovarea cercetărilor interdisciplinare* la intersecția dintre psihologia creativității și criminologie, pentru dezvoltarea de noi metode de intervenție și prevenție.

Bibliografie

1. ANTOCI, D. *Metodologia dezvoltării gândirii critice*. Ghid metodologic. Chișinău: S.n. Tipogr. Pulsul Pieței, 2018. 168 p. ISBN 978-9975-3223-4-8.
2. BOCHKOVA, M. N. Emotional Intelligence and Creativity in Convicted Offenders. In: *Psychology and Law*, 2020, 10(1), pp. 96–99. ISSN: 2222-5196.
3. Codul Penal al Republicii Moldova, Publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195, MODIFICAT, LP25 din 03.03.23, MO92/21.03.23 art.136; în vigoare 21.03.26, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=153235&lang=ro [vizitat 04.02.2026].
4. CROPLEY, D. H., CROPLEY, A. J. Engineering creativity: A systems concept of functional creativity. In: J. C. Kaufman and J. Baer (Eds.), *Creativity Across*

- Domains: Faces of the Muse*, 2005. Chapter 10 (pp. 169-185). p. 304. ISBN: 9781410611925. <https://doi.org/10.4324/9781410611925> [vizitat 02.02.2026].
5. CROPLEY, D. H., KAUFMAN, J. C., CROPLEY, A. J. Malevolent creativity: A functional model of creativity in terrorism and crime. In: *Creativity Research Journal*, 20(2), 105–115, 2008. Copyright # Taylor & Francis Group, LLC ISSN: 1040-0419, https://www.researchgate.net/publication/235745724_Malevolent_Creativity_A_Functional_Model_of_Creativity_in_Terrorism_and_Crime [vizitat 02.02.2026]
 6. GOLU, F. *Psihologia dezvoltării umane*. București: Editura Universitara, 2010. ISBN 978-973-749-865-6.
 7. MESHKOVA, N. V., BOCHKOVA, M. N., DMITRIEVA, E. A., ENIKOLOPOV, S. N., MESHKOV, I. A. Malevolent Creativity of Adolescents in Different Socio-political Contexts. In: *National Psychological Journal*, 2024. vol. 19(4), pp. 78–86. ISSN: 2079-6617.
 8. ПЕТРОВСКИЙ, А. В., ЯРОШЕВСКИЙ, М. Г. Основы теоретической психологии. М.: Инфра-М, 1998. 525 с. (Высшее образование). ISBN 5-86225-812-4.
 9. RĂDULESCU, S. M. *Sociologia devianței*. București: Editura Victor, 1998. pp. 48-52. ISBN: 973-97318-8-0.
 10. RUNCO, M. A. *Creativity: Theories and themes: Research, development, and practice*. Elsevier, 2007. <https://psycnet.apa.org/record/2007-00543-000> [vizitat 03.02.2026].
 11. STĂNOIU, R. M. *Criminologie*. București: Oscar Print, 2006. pp. 301–304. ISBN 973-8338-69-7.
 12. STERNBERG, R.J., LUBART, T.I. Conceptul de creativitate: perspective și paradigme. În: RJ Sternberg (ed.), *Manual de creativitate*. pp. 3-15. Cambridge: Cambridge University Press. 1999. <https://www.scirp.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=355886> [vizitat 01.02.2026].

Receptionat / Received: 05.02.2026

Acceptat / Accepted: 19.03.2026

Email: cebotari_stanislav@mail.ru